

"Man får hitta lösningar och gilla läget"

Undervisning i Covid-tider

- erfarenheter från Umeå universitet

Författare:

Eva Svedmark, Lars Larsson, Per Nilsson Sandin, Suzanne Brink & Julia Lundmark Weinz

Bildkälla:

<https://cs.wikipedia.org/wiki/COVID-19>

Sammanfattning	4
1. Inledning	6
1.1 Syfte och metod för insamling och analys	6
1.2 Disposition	7
2 Påverkan på läraktiviteter, planering och utbildningsadministration	9
2.1 Traditionell undervisning i realtid	9
2.2 Inspelade föreläsningar och det flippade klassrummet	10
2.3 Praktiska och färdighetstränande moment	11
2.4 Praktik och verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	13
2.5 Hybridundervisning	13
2.6 Lokaler och gruppstorlek	14
2.7 Avsteg från kursplaner	14
2.8 Ökad utbildningsadministration och tillgänglighetsproblem	15
2.9 Tankar kring utbildningskvalitet	15
3 Examination och rättssäkerhet	17
3.1 Salstentamen	17
3.2 Hemtentor, uppsatser och projektarbeten	18
3.3 Examination av praktiska färdigheter	19
3.4 Seminarier och andra muntliga examinationsformer	19
3.5 Fusk och rättssäkerhet vid examinationer	19
4 Organisatorisk påverkan	21
4.1 Arbetsmiljö och (o)hälsa	21
4.2 Längtan efter det mellanmänniska	22
4.3 Risk för bristande studiemotivation	23
4.4 Teknik och tajming	23
4.5 Stora kompetenskliv och pedagogiska insikter	24
5 Lärdomar och funderingar för framtiden	26
5.1 Att identifiera kvalitetshöjande förändringar	26
5.2 Examination som myndighetsutövande och pedagogisk praktik	27
5.3 Digital kompetens, arbetsmiljö och hälsa	28
Summary (in English)	30

Sammanfattning

Denna rapport ger en bred överblick över de effekter som de Covid-19-relaterade restriktioner som Umeå Universitet införde i Mars 2020 har haft på lärosätets verksamhet. Den utgår från en enkät som skickades ut till samtliga prefekter och studierektorer vid Umeå universitet där svarande med stöd av fem öppna frågor ombads beskriva hur utbildningsverksamheten och kringliggande organisation och resursfördelning påverkats av pandemin – vad som fungerat bra och vad som fungerat mindre bra.

Överlag är institutioner och program positiva till hur de hanterat omställningarna i det pedagogiska arbetet med undervisningsinslagen. Lärarnas starka engagemang och arbetsinsats samt ett väl fungerande tekniskt stöd omnämns som anledningar till att en svår situation har kunnat hanteras på ett övervägande bra sätt.

Universitetets mer traditionella undervisningsformer så som föreläsningar, seminarier och grupparbeten har fungerat väl i övergången till distansundervisning. De tekniska IT-system som universitet håller till stöd för undervisning och lärande har överlag fungerat mycket väl. Även handledning av examensarbeten och andra uppsatser upplevs ha fungerat bra på distans, och flera institutioner överväger att fortsätta med digital handledning av studenter även efter att restriktionerna hävs. Även de ökade möjligheter att digitalt anlita gästföreläsare och näringslivssamarbeten är något som många säger sig ska behålla när pandemin är över. Lärare vid Umeå universitet har på bredden kompetensutvecklat sig inom distansundervisning vilket är viktigt att uppmärksamma och bygga vidare på.

De undervisningsmoment som har en praktisk karaktär så som olika former av färdighetsträning, laboration eller likande har dock varit svårare att genomföra under tiden för restriktioner. Det finns en oro kring huruvida de digitala lösningar som införts har varit en fullgod ersättning för tidigare campusförlagda övningar, och huruvida de på ett bra sätt förbereder studenter för verksamhetsförlagd undervisning och andra yrkesförberedande moment.

Särskild tonvikt läggs på svårigheter som uppkommit rörande examinerande moment och rättssäkerhet. Omställningen till examination på distans har varit svår för institutioner som tidigare använt sig av salstentamen som huvudsaklig examinationsform, då det under digitala salstentamen har upplevts som svårt att garantera att studenterna inte använder sig av otillåtna hjälpmedel eller samarbeten. Vidare så finns det hos många lärare en ovana kring att utforma examinationsfrågor som passar sig för alternativa examinationsformer såsom hemtentamen och andra ”open book”-metoder. De institutioner som sedan tidigare haft mer erfarenhet kring examinationer i form av hemtentamen, uppsatser och projektarbeten har klarat omställningen bättre då dessa examinationsformer påverkats mindre eller inte alls av det digitala formatet.

Examination av praktiska färdigheter såsom laborationsverksamhet, konstnärliga/kreativa moment och kliniska examinationer har också försvårats av pandemin. Att utforma dessa examinationer blir en svår balansgång mellan behovet att säkerställa att studenten prövas på sina färdigheter och nödvändigheten att följa rådande restriktioner, och oro lyfts även kring möjligheter att på ett fullgott vis genomföra säkerhetsgenomgångar vid till exempel laboration.

De problem som uppstått för många institutioner då de tvingats ändra sina examinationsrutiner visar på ett behov av utvecklingsinsatser på detta område. Att genomföra en examination rättssäkert innebär både att förebygga fusk men också att säkerställa att rätt kunskap prövas. Här finns utrymme för utveckling.

Pandemin har också inneburit en förändring i arbetsmiljö för både lärare och studenter. Den sociala kontakt som förut varit en självklar del av undervisningen har försvagats - lärare från de flesta institutioner uppger att undervisningen tappar mycket av sin mellanmänniska dimension när den utförs via digitala mötesverktyg och lärplattformar. Detta innebär att undervisningens kvalitet påverkas då lärare har svårare att upprätthålla motivation hos sina studenter, men också att både lärare och studenter upplever miljön extra slitsam. I svaren är det tydligt att kontakten med elever och kollegor är en viktig del av vad lärare tycker är roligt med sitt arbete, och i längden blir den mer isolerade arbetsmiljön tärande på deras arbetsmotivation.

Den professionella kommunikationen mellan kollegor påverkas även den av restriktionerna. Att ta kontakt via Zoom eller Teams har en högre tröskel än kollegiala träffar i fikarummet eller i korridoren, och bristen på dessa informella möten gör det svårare för lärare att hålla kontakten.

För att anpassa sig till de snabba förändringar som skedde i pandemins tidiga stadier så blev personalen tvungna att snabbt utveckla sin kompetens inom digital pedagogik. Denna utmaning har både lärare och administrativ personal mött upp på ett föredömligt sätt, och organisationen har gjort stora framsteg vad det gäller organisation av digitala kurser, pedagogiskt användande av digitala redskap och stödverksamhet på distans. Förmågan bland lärare att kreativt använda digitala redskap in undervisningen har ökat snabbt och får ses som en av omställningsarbetets stora framgångar.

Det finns dock en gräns för hur många nya tekniska lösningar en organisation kan implementera på samma gång. Övergången till lärplattformen Canvas och införandet av ett flertal andra tekniska redskap pågick samtidigt som anpassningarna för att möta de Covid-19-relaterade restriktionerna, och tillsammans så medförde detta implementeringsarbete en ökad arbetsbörda för personalen. Det finns i framtiden anledning att utveckla en mer långsiktig strategi för när nya IT-redskap ska implementeras för att undvika den här typen av överbelastning.

På det stora hela så finns det mycket att vara positiva över. Institutionerna har varit engagerade och optimistiska kring hur arbetet under restriktionerna har klarats av, och det har funnits ett stort intresse kring att delta i undersökningen. Med detta i åtanke så ser rapportens författare goda förutsättningar för att bygga vidare på de förändringar som universitetet genomgått under pandemin.

1. Inledning

Den 17 mars 2020 beslutade rektor vid Umeå universitet att all utbildning vid lärosätet skulle övergå till distansutbildning i linje med de nationella rekommendationerna gällande viruset Covid-19 (Dnr FS 1.1-677-20). Syftet med restriktionerna var att förhindra spridning av viruset och därmed de negativa konsekvenserna av sjukdomen. Därefter har Umeå universitet följt och anpassat verksamheten till de rekommendationer som Folkhälsomyndigheten och regeringen beslutat (se [Information med anledning av covid-19 \(umu.se\)](https://umu.se/information-med-anledning-av-covid-19)).

De lokala riktlinjerna vid Umeå universitet har gällt flera aspekter av universitetets verksamhet men den som haft överlägset störst påverkan på utbildningen är att närvaro på campus reglerats till ett minimum och därmed har former för undervisning måsta anpassats till digitala alternativ. Från mars 2020 var det i princip inte tillåtet att vistas på universitetets campus. Under den första delen av höstterminen 2020 öppnades campus delvis upp för undervisning på plats, för att från mitten av höstterminen 2020 återgå till den starka rekommendationen kring avhållsamhet från att vistas på campus. Även om vissa undantag gjorts under hela perioden har det inte varit möjligt att använda undervisningslokaler och studieytor på samma sätt som tidigare.

För lärare och studenter har detta i praktiken inneburit stora omställningar på mycket kort tid av både undervisnings- och examinationsformer. Det har medfört hög arbetsbelastning med krav på nytänkande, flexibilitet och snabb kompetensutveckling för att med bibehållen kvalitet kunna bedriva fjärrundervisning, examination, verksamhetsförlagd utbildning och andra praktiska inslag som ryms i den mångfald av utbildningar som bedrivs på Umeå universitet.

För att möta behovet av snabb digital omställning utökades våren 2020 stöd- och supportverksamheten så att lärare kunde dagligen ta del av utbildningar i användandet av digitala verktyg så som lärplattformar, mötesverktyg och inspelningstjänster. Närmare 700 lärare deltog under pandemins inledande faser i dessa riktade kompetensutvecklingsinsatser (se Årsrapport Umeå universitet 2020).

I oktober 2020 fick Enheten för universitetspedagogik och lärandestöd (UPL) i uppdrag av vice rektor för utbildning att följa upp hur institutioner, lärare och annan undervisande personal upplever att undervisningspraktiken påverkats av pandemins restriktioner. I samråd med Utbildningsstrategiska rådet inväntades terminsslut för hösten 2020 innan empiriinsamling påbörjades. Detta för att få med även de terminsavslutande examinationsformerna i underlaget.

1.1 Syfte och metod för insamling och analys

Syftet med denna rapport är att skapa en rik bild av vad pandemin inneburit för lärare och institutioner när det gäller att hantera sitt utbildningsuppdrag under rådande restriktioner i fysisk närvaro på campus.

Rapportens empiriska underlag skapades genom en kvalitativ enkät riktad till prefekter, studierektorer och pedagogiskt ansvariga. Enkäten skapades i Microsoft Forms och skickades via mejl ut till alla institutioner och undervisande arbetsenheter vid Umeå universitet. Mejlet gick ut den 1 februari 2021 och efter två påminnelser hade samtliga tillfrågade institutioner lämnat minst ett svar på enkäten, vilket innebär att underlaget täcker 100 procent av de undervisande enheterna på lärosätet. I några fall svarade mer än en person från den berörda institutionen och totalt kom där in 51 svar. De som svarat på enkäten har gjort det i egenskap av den tjänst de besitter och svaren har inte varit anonyma. Av de svarande var 18 prefekter, 26 studierektorer, tolv programansvariga,

fyra pedagogiskt ansvariga och tre med annan funktion. Fördelningen av antal svar från respektive fakultet är som följer: samhällsvetenskaplig fakultet 15, teknisk-naturvetenskaplig fakultet 17, medicinsk fakultet 14, humanistisk fakultet 5.

De teman som utgör rapportens bärande struktur har växt fram ur en innehållsinriktad, tematisk analys som författarna gemensamt utfört. Det empiriska materialet har korslästs genom att i första fasen utgöra läsning av alla svar per fråga och fakultet, i andra fasen läsning av alla svar från enskild institution och i tredje fasen med avstamp i fas ett och två göra en tematisk genomläsning med fokus på likheter och skillnader. Tolkningarna i respektive fas har därefter bearbetats genom upprepade analysdiskussioner där respektive författares läsning och tematiseringar har tolkats och vägts mot de övrigas.

Med detta material som underlag vill vi i denna rapport lyfta fram den bredd av praktiska, undervisningsrelaterade konsekvenser pandemin medfört på Umeå universitet men även ringa in ett antal utvecklingsområden för framtiden gällande former för undervisning och examination. Rapporten är skriven på ett empirinära sätt. Det innebär att ett stort antal citat används för att redovisa resultaten av analysen.

1.2 Disposition

Rapporten har fyra huvudsakliga kapitel. De första tre lyfter de huvudsakliga teman som framgått i enkätens svarsmaterial, och det sista består av en diskussion och analys.

Påverkan på läraktiviteter, planering och utbildningsadministration beskriver hur pandemin och de restriktioner som infördes har påverkat universitetets arbete med undervisning. Här lyfts hur traditionell undervisning har förlagts på distans, hur teoretisk kontra praktisk undervisning har påverkats på olika sätt av omständigheterna och hur institutionerna har arbetat med nya undervisningsformer. Även administrativa aspekter tas upp i detta kapitel, såsom förändringar i studentantal och effekterna av rektorsbeslutet att tillåta begränsade avsteg från kursplaner. Till sist omnämns påverkan på utbildningens kvalitet samt tillgänglighetsfrågor.

I *Examination & rättssäkerhet* så redogörs för hur examinerande moment har genomförts under pandemin. Här beskrivs hur olika examinationsformer har påverkats av rådande restriktioner, och hur de anpassningar som utförts har fungerat. De farhågor som många lärare hade kring rättssäkerhet och fusk skildras, och även hur reliabilitet i bedömning har påverkats av att lärare anpassat sina examinerande moment.

Organisatorisk påverkan beskriver hur arbete under rådande restriktioner har påverkat lärares, administratörers och studenters välmående. Den ökade svårigheten med mellanmänsklig kontakt och kommunikation beskrivs utifrån svars materialet, och hur detta har påverkat arbete och studier. Vidare så beskrivs de öknings i kompetens rörande digital pedagogik som lärare har uppnått. Till sist så beskrivs effekten av de många nya digitala verktyg som implementerats under pandemin.

I rapportens sista del, *Lärdomar och funderingar för framtiden* diskuteras hur Umeå universitet bör gå vidare med de erfarenheter som kommit ur pandemin och tiden för restriktioner. Att identifiera kvalitetsaspekter är centralt och bör genomsyra de strategiska val som följer post-pandemin inom utbildningsverksamheten, även examinationens form och roll i utbildning diskuteras djupare. Avslutningsvis läggs fokus på digital kompetens, arbetsmiljö och hälsa.

2 Påverkan på läraktiviteter, planering och utbildningsadministration

Beslutet att all högre utbildning skulle övergå till distansundervisning kom med kort varsel. Det innebar i praktiken att många universitetslärare försattes i en situation där de inte kunde genomföra undervisning så som planerat utan de fick med omedelbar verkan ställa om till att möta sina studenter i digitala undervisningsmiljöer istället. I denna del av rapporten kommer vi att beskriva hur institutionerna vid Umeå universitet upplevt den påverkan på undervisningspraktiken som föranletts av pandemin, vad som fungerat bra och vad som varit svårt att genomföra samt vilka val som gjorts gällande läraktiviteter och undervisningens upplägg. Gemensamt för alla svarande är att detta plötsliga förändringsarbete var ansträngande för personal likväl som för studenter. Det faktum att det var kort om tid gjorde att det inte fanns möjlighet att förändra en hel kursdesign till ett distansformat. Många vittnar om att initialt fick de läraktiviteter som var planerade för campusundervisning bara byta plats till en digital arena, utan anpassning till det nya formatet. Det visade sig exempelvis tidigt att det är fullt möjligt att föreläsa via Zoom. Där gick även att genomföra studentpresentationer och seminarier och man prövade tidigt att genomföra laborationer och färdighetstränande moment via olika digitala plattformar. Dock kom många snabbt till insikt att den digitala miljön trots sina många möjligheter även har begränsningar eftersom den erbjuder andra förutsättningar än om man fysiskt ses i ett rum. En svarande konstaterar: *”Alltså, undervisningsformer fungerar i relation till innehåll – inte enskilt. T.ex. fungerar metodundervisning bra i Zoom på masternivå, men mindre bra på kandidatnivå. Föreläsningar måste tweakas om så att de innehåller fler pauser och användandet av breakout rooms blir viktigare. Generellt har undervisning blivit mindre föreläsningsslik – vilket nog är bra.”*

Det finns flera potentiella kvaliteter i den digitala omställningen, men det finns också många svårigheter och olika läraktiviteter möter olika möjligheter och utmaningar. Nedan kommer vi tematiskt gå igenom de vanligaste läraktiviteterna som omnämns av de svarande och hur de upplever övergången till digitala format.

2.1 Traditionell undervisning i realtid

Gemensamt för alla fakulteter är att en stor del av traditionella lärarledda föreläsningar, seminarier och teorigenomgångar har fungerat väl när de förlagts på distans. Här omnämns återkommande det digitala mötesverktyget Zoom som en grundläggande förutsättning för att den här formen av traditionell undervisning ska gå att genomföra även på distans. Många beskriver att systemet fungerat långt över förväntan och att det har varit enkelt att komma igång med undervisning via Zoom. Även gruppövningar och användandet av så kallade breakout rooms i Zoom nämns som något som generellt fungerat tillfredsställande. I dessa digitala grupprum kan studenterna mötas i mindre grupper och arbeta enligt instruktioner från lärarna. Systemet gör det enkelt att engagera studenterna i växelvis lyssnade under föreläsningssinslagen och egen aktivitet i grupper men formatet kräver viss anpassning och här har man funnit olika modeller som fungerar. En studierektor från teknisk-naturvetenskaplig fakultet skriver: *”Överlag så fungerar den digitala undervisningen i realtid bra över Zoom eller likande verktyg. En del lärare använder ritplattor för att räkna exempeluppgifter och rita figurer medan andra använder powerpoint eller filmar direkt på whiteboarden.”*

Trots att föreläsningar via Zoom fungerat bra som läraktivitet uppger många att de upplever att kontakten mellan lärare och studenter förändrats och det är svårare att följa upp om studenterna har förstått eller inte. Det blir färre frågor och inte lika enkelt att överblicka om alla hänger med när det är större grupper som deltar via nätet och där många studenter inte heller har sina kame-

ror påslagna. Det framkommer att de svarande upplever att viss campusundervisning kan översättas rakt av till distansundervisning men att ses över Zoom blir tröttsamt, krävande och studentkontakten försämras. En studierektor resonerar enligt följande: *”Föreläsningar och seminarier digitalt i Zoom fungerar i regel bra, men det krävs kortare pass, fler pauser och mer fantasi för att studenterna (och man själv som lärare) inte ska bli utmattad och uttråkad av allt sittande framför datorn.”*

Detsamma gäller seminarier och grupparbeten som genomförs i Zoom. Överlag har de kunnat genomföras med bra resultat i form av studentnärvaro och engagemang. Arbete i mindre grupper har också påverkat själva föreläsningarnas form. Gruppdiskussionerna har bidragit med ökade inslag av studentaktivitet i det som annars hade varit mer av katedralföreläsning.

Att genomföra föreläsningar på distans har också bidragit till en utökad möjlighet att engagera externa gästföreläsare. Många institutioner anger att de under pandemin haft fler gästföreläsare än tidigare och att detta blivit ett nytt och givande inslag i utbildningen. Eftersom föreläsarna inte behöver resa till Umeå sparar dessutom institutionerna pengar, gästföreläsarna spar tid och utsläppen från resor minskar.

Ytterligare en läraktivitet som har fungerat väl i realtid via Zoom är handledning. Uppsatshandledning och handledning av examensarbeten verkar ha fungerat bra och formatet kommer sannolikt att användas även efter pandemin. En svarande från samhällsvetenskaplig fakultet uppger att: *”Handledningar av examensarbeten i Zoom har fungerat mycket bra. Lärare har uppgett att kvaliteten på examensarbetena har blivit bättre under våren och hösten”.*

Det finns också exempel på när lärare agerat som handledare i mer praktiska övningar och ändå etablerat fungerande metoder. Inom läkarprogrammet genomförs konsultationer där läraren handleder studenten som agerar gentemot en figurant: *”Pandemin har drivit på utvecklingen av distanskonsultationer i vården och studenterna måste tränas i detta redan under utbildningen. Vi planerar för att studenterna ska få genomföra en konsultation i fysisk form och en distanskonsultation för att sedan följa upp med ett seminarium där man får utrymme att reflektera och diskutera dessa två konsultationsformer.”*

Överlag kan vi konstatera att traditionell undervisning som sker i realtid har fungerat väl även i ett digitalt format och med bibehållen hög kvalitet, enligt svaren i enkäten.

2.2 Inspelade föreläsningar och det flippade klassrummet

Ett alternativ eller komplement till att genomföra (synkrona) föreläsningar via Zoom är att spela in och tillgängliggöra dem via en digital lärplattform (Canvas, Cambro, Moodle). Då kan studenterna ta del av föreläsningarna när det passar dem (asynkront). Enkätsvaren visar att universitetets lärare, vid samtliga fakulteter, har producerat ett stort antal inspelade föreläsningar under pandemin. Flera institutioner vid Medicinska fakulteten nämner att de numera har alla föreläsningar inspelade och tillgängliga via lärplattform och Umu Play. I något fall handlar det om en total omställning – från att ha genomfört samtliga föreläsningar på plats finns numera alla digitalt tillgängliga.

Institutionerna lyfter fram flera fördelar med inspelade föreläsningar. Till exempel har de blivit mer tillgängliga för studenter. Studenterna kan ta del av föreläsningarna i sin egen takt, pausa, lysna om och repetera, och att göra det vid tillfällen som passar dem. Föreläsningarna är en resurs som också är till hjälp om studenterna exempelvis är krassliga eller sjuka; detsamma gäller för lärare som planerat för en föreläsning via Zoom men får förhinder. Studenterna kan ta del av materialet ändå. I en del fall beskrivs också hur det flippade klassrummet blivit verklighet. Det vill säga att studenterna tagit del av inspelade föreläsningar i förväg och att det som tidigare var föreläs-

ningstid nu blir tid för quiz, frågestunder, kollaboration och seminarier kring det inspelade materialet. Så här skriver en informant: *”Föreläsningarna har fungerat bra att spela in och lägga ut till studenterna. Vi har i många fall gjort flera kortare föreläsningar i stället för en längre (så som den skulle blivit i sal). Studenterna på distans är ju vana vid detta, men studenterna på campus har uttryckt att det är bra att kunna välja när de ska se dem (plus att de kan se om dem).”*

Några farhågor som dyker upp i svaren handlar om kvaliteten på de inspelade föreläsningarna. De flesta lärare är inte tränade i att anpassa föreläsningarna till det nya formatet – att föreläsa i realtid på campus eller i Zoom skiljer sig markant från en inspelad föreläsning. Att anpassa och spela in föreläsningar uppges även ha krävt mycket mer tid av lärarna, men institutionerna uppger samtidigt att de hoppas kunna tjäna in den nedlagda tiden framöver då vissa filmer kan återanvändas. Den mest återkommande farhågan som nämns är upplevelsen av en reducerad kontakt med studenterna. Många vittnar om att mötet via skärm i stället för i fysiskt rum medför viss distansering och svårighet att som lärare veta, eller kanske mer känna, om studenterna förstått och är med på tåget. Det finns en osäkerhet gällande studentmöten via skärmar istället för fysiska rum och vad det för med sig i förlängningen.

Flera institutioner nämner det flippade klassrummet som en undervisningsform som fått en central plats under pandemin och som överlag fungerat väl. Många beskriver att de i stället för att genomföra synkrona föreläsningstillfällen har gjort föreläsningar och instuderingsmaterial tillgängligt i förväg. Studenterna har på egen hand kunnat arbeta med materialet för att sedan engagera sig aktivt i relation till materialet under lärarledd tid, genom till exempel frågestunder, samarbete och diskussion i stället för informationsförmedling: *”[...] många lärare säger att det finns fördelar med att ha delar eller hela föreläsningar inspelade och sedan ägna klassrumstiden åt att diskutera ämnet och svara på frågor (flipped classroom med andra ord.) Flera har sagt att de kommer att ha kvar inspelade föreläsningar (eller delar av föreläsningarna) och ägna mer tid åt diskussion.”*

Det flippade klassrummet ställer högre krav på studenternas förmåga att planera sitt lärande. Det har inte fungerat fullt ut trots att institutionerna prövat olika sätt att strukturera studenternas lärande. En studierektor skriver: *”Att lägga ut en förinspelad föreläsning och därefter ha ett zoom-möte för diskussion har visat sig fungera dåligt. Studenterna dyker inte upp och interaktionen med dem försvinner helt. Under hösten har den mesta undervisningen skett via zoom i realtid.”* En annan institution vittnar om problem med att låta studenterna ta eget ansvar för sin instuderingsstid: *”Det visade sig viktigt att ha ett fixt schema för studenterna även då föreläsningarna spelades in i förväg. Att bara låta studenterna läsa in materialet i egen takt visade sig vara svårt och många hamnade ohjälpligt efter.”*

De nya undervisningsformerna med inspelade föreläsningar och flippade klassrum skapar inte bara nya krav och förutsättningar på studenternas eget arbete, de kräver även att lärarna utvecklar arbetssätt som hjälper studenterna att förstå arbetssätten och används tiden för studentmöte på ett för lärandet stöttande sätt.

2.3 Praktiska och färdighetstränande moment

Relaterat till läraaktiviteter är det tydligt att praktiska och färdighetstränande inslag har skapat de enskilt största svårigheterna. Svaren visar att institutioner från samtliga fakulteter drabbats men vissa ämnesområden och utbildningar i högre utsträckning. De stora utmaningarna är utbildning som till hög grad består av konstnärligt arbete, praktik och klinisk färdighetsträning vilka i sin natur kräver större grad av fysisk närvaro eller tillgång till specifika material, redskap eller miljöer. En oro som uttrycks är säkerställandet av tillräckliga praktiska färdigheter. En svarande från tek-

nisk-naturvetenskaplig fakultet uppger att: *”Diskussioner om design har fungerat mindre väl eftersom studenterna inte har kunnat göra fysiska modeller i samma utsträckning. Studenterna har inte kunnat göra och utbildas i att göra modeller i verkstäderna, också för testning av modeller och material.”*

En annan institution från samma fakultet skriver: *”Det är mycket svårare att genomföra labbtentativa kurser på distans. Nu har våra lärare ändå hittat kreativa lösningar, men det tar väldigt mycket tid och energi och är svårare att fånga upp studenter som behöver hjälp när man inte är på plats.”*

Från samhällsvetenskaplig fakultet som har utbildningar inom kök och restaurang uppges liknande svårigheter: *”Det har varit svårt med praktisk undervisning i kök, under vårterminen när inget fick genomföras på Campus. På vissa kurser är undervisningen beroende av specialutrustning, och det ingår att studenterna ska lära sig hantera utrustningen. Under hösten har vi kunnat genomföra denna undervisning på Campus, både att studenterna fått ta igen vissa delar från våren samt det som ingått i höstterminens kurser.”*

För institutioner som utbildar för legitimationsyrken så innebär detta en särskild utmaning, då det finns en osäkerhet kring huruvida de har möjlighet att erbjuda tillräcklig praktisk träning för att förbereda studenter för verksamhetsförlagd undervisning (VFU), och i förlängningen huruvida studenterna efter utbildningen besitter de kunskaper som krävs för att uppnå legitimering. En institution på medicinsk fakultet konstaterar att en utmaning är att säkerställa: *tillräcklig kvalitet och kvantitet på den praktiska träningen inför att kunna delta i klinisk praktik/VFU”*

Citaten ovan illustrerar hur de skiftande restriktionerna för närvaro på campus har haft stor påverkan på vissa utbildningar då möjligheterna att genomföra praktiska undervisningsinslag varit begränsad.

Dock ska nämnas att i några fall har de färdighetstränande inslagen faktiskt kunnat genomföras på distans. Vissa laborationer har filmats medan lärarna genomfört dem och på så sätt har det varit möjligt att visa till exempel hur mätningar gjorts och att studenterna sedan har fått analysera de data som genererats. I andra fall har praktiska övningarna omvandlats till teoretiska uppgifter. De distansmoment som utförts under rådande restriktioner anses av vissa svarande inte vara fullgoda ersättningar för praktiska övningar ”på plats”. Från humanistisk fakultet ges följande exempel: *”Undervisningen i fototeknik samt redigeringsprogrammet InDesign ställdes in helt och studenterna fick arbeta med delvis ändrade skrivövningar samt bilder tagna med mobil eller egen kamera. Fungerade, men krävde mycket arbete att göra om kursmodulen i sista minuten och gav förstås inte samma kunskaper som vanligt.”* Som nämnt i citatet har det för kursen angivna förväntade studieresultaten i viss mån påverkats av att det praktiska inslaget fått en annan form och karaktär än tidigare. Det riskerar då att ha påverkat den kunskap som studenten utvecklar i relation till inslaget på utbildningen.

Viss praktisk undervisning har trots pandemin ändå genomförts på campus, men med restriktioner och anpassningar. En vanlig förändring har varit att minska studentgrupperna i de enskilda läraaktiviteterna. Att dela upp stora klasser i fler, mindre grupper får dock konsekvenser i bemaning och planering vilket nämns av flera informanter. *”Om t.ex. 8-personersregeln fortsätter behöver vi lägga betydligt mer lärarresurser på den praktiska undervisningen som vi har mycket svårt att ersätta med distansundervisning.”* Ett annat dilemma som uppstår har varit att det inte heller funnits tillräckligt med labbutrustning till alla studenter om de delas upp i flera parallella grupper.

Andra exempel på anpassningar som nämns är att tidsramen för momentens genomförande har förlängts alternativt behållits, men med samtida grupper har lärare fått gå mellan de extra klassrum som använts vilket har bidragit till stress och mindre tid för studenterna med sina handledare och lärare. I vissa fall det varit möjligt att genomföra undervisning utomhus vilket uppges har uppskattats av både lärare och studenter.

Det finns även andra svårigheter med praktiska moment som handlar om tekniska och ekonomiska utmaningar. Här nämns till exempel licenser för specialiserad programvara som påverkar studenternas kursdeltagande. Detta var extra tydligt våren 2020 då campus var helt stängt och studenterna inte kunde få tillgång till de datorlabbs som utrustats med nödvändiga och specifika programvaror som är centrala för vissa utbildningsprogram på Umeå universitet. Så här skriver en prefekt: *”Våra studentlabbs med tillgång till kraftfulla datorer, särskilda programvaror och handledning i labben. Med stora uppföringar och stor kreativitet hos vår systemtekniker och (kursansvariga) lärare har vi anpassat undervisningen så att vi nu kan tillhandahålla datorer med VPN-lösningar, programvaror och handledning via Zoom. Det har krävt en stor arbetsinsats, men på det stora hela har det löst sig. Ett problem är vissa ganska dyra programvarulicenser som är knepiga att distribuera till studenterna och även medför merkostnader.”*

I svaren ser vi även att det finns ett antal praktiska moment som fått ställas in då de helt enkelt inte gått att genomföra digitalt, så som vissa fältarbeten och resor till andra länder.

Enkätsvaren visar att det bland fakulteterna finns en oro kring huruvida undervisningen som övergått till att utföras på distans har bibehållit sin kvalitet. Detta upplevs som tydligast när det gäller praktiska och färdighetstränande moment som på grund av rådande restriktioner antingen inte kunnat genomföras som vanligt eller i vissa fall inte alls, vilket har gjort det svårt att säkerställa att studenter utvecklar de färdigheter som avses.

2.4 Praktik och verksamhetsförlagd utbildning (VFU)

Pandemin och de restriktioner som gällt i samhället har inte endast påverkat undervisning som är förlagd på campus utan har även till stor del påverkat den verksamhetsförlagda utbildningens förutsättningar. Flera institutioner och program nämner att deras studenter inte kunde genomföra sin verksamhetsförlagda praktik som vanligt utan anpassningar har krävts av både universitet och den mottagande parten. Ett fåtal institutioner uttrycker att det har varit en utmaning att överhuvudtaget få tag i praktikplatser till alla studenter under pandemin. Vissa mottagande verksamheter har också omorganiserats och i några fall har de stängts ner som en konsekvens av pandemin. En annan utmaning relaterat till VFU har varit att de restriktioner som de mottagande verksamheterna har haft inte alltid har rymmat med de universitetets restriktioner vilket har inneburit en del frustration och extra arbete för både lärare och studenter.

2.5 Hybridundervisning

Institutioner från samtliga fakulteter nämner i sina svar att de åtminstone periodvis prövat hybridundervisning, det vill säga synkron undervisning med en grupp studenter fysiskt närvarande i sal och en grupp som samtidigt deltar via nätet och är uppkopplade mot klassrummet. Erfarenheterna och känslorna kring hybridundervisningen är delade. Några institutioner menar att hybridundervisning ökar flexibiliteten både för lärare och studenter: *”En möjlighet är också att ha vissa studenter på distans, så även om kursen som sådan ges på campus så kommer vi att ha lite större flexibilitet att erbjuda tillfälliga distanslösningar när det behövs. Vi kommer nog också att överväga att ge fler kurser på distans, antingen befintliga som görs om till distansupplägg eller helt nya kurser.”* Andra svarande är mer skeptiska och beskriver hybridundervisning som en accepta-

bel och tillfällig undervisningsform under pandemin men i det stora hela som mindre lyckad. En informant skriver: *”Det som troligen fungerat sämst är blandformer, det vill säga. där vissa sitter i sal och andra över länk. Detta har fungerat som substitut, men det är en mindre lyckad form.”*

En utmaning som identifieras i relation till hybridundervisning är lärarens förändrade roll i det fysiska rummet: *”Inför höstterminen uppstod nya utmaningar i och med den ”halvöppna” situation som skulle råda med kraftiga begränsningar av hur många studenter som tilläts vara i sal samtidigt. Vi provade i enlighet med direktiven nybörjare på Campus. För vissa av de stora grupperna innebar det att de fick närvara varannan eller var tredje föreläsning och följa de övriga via Zoom. Lektionsgrupperna fördelades på många salar, där i vissa fall lektionslärare gick emellan flera grupper. Vi instruerade lärarna att hålla sig vid katedern vid undervisningen och inte som brukligt gå runt.”* Andra vitnar om att det ställs modifierade kompetenskrav på den som undervisar när detta ska ske i ett hybridläge där läraren förväntas kunna sköta salens utrustning och programvaror utöver att hantera innehållet sin undervisning.

Det finns även en viss oro för hur studenter upplever situationen, om de känner att de kan följa med i undervisningen och bli sedda och hörda. Oavsett erfarenhet och bedömning av kvalitet i hybridundervisningen är den gemensamma uppfattningen att robust digital infrastruktur med tillhörande supportorganisation är en nödvändig förutsättning.

2.6 Lokaler och gruppstorlek

Utöver konkreta förändringar i en stor del av de läraktiviteter som beskrivits ovan har andra typer av anpassningar också genomförts inom program och på fristående kurser. Det mesta härrör ur anpassningar till de nationella restriktionerna gällande pandemin och hur många personer som samtidigt fått vistas i ett rum och hur nära man fått vara varandra. För att anpassa sig till restriktioner i form av maximalt antal personer som samtidigt fått vistas i universitetets lokaler har undervisningen bedrivits i mindre grupper. En konsekvens har därför varit att lärarnas arbetsbörda ökat. De har behövt genomföra samma undervisningsmoment fler gånger än normalt. *”I början av höstterminen kunde vi genomföra lektioner i foto och layout samt redigering av ljud och rörlig bild i våra egna lokaler (datorlab eller ”redaktionslokaler”) men i mindre grupper än vanligt. Det fungerade förstås bra, kanske bättre än vanligt, men krävde mer lärartimmar.”*

När färre personer har kunnat träffas samtidigt har alltså undervisningen bedrivits i mindre grupper. Till det kommer kravet att hålla tillräckliga avstånd mellan de som deltar i undervisningen. Universitetet har i linje med restriktionerna Corona-anpassat klassrum och andra lokaler genom ommöbleringar och nya, lägre maximalt antal personer som får vistas samtidigt i lokalerna. Därmed ökade efterfrågan på stora lokaler vilket fler institutioner uppger har ställt till det då salar av den storleken de behövt varit fullbokade. Här nämns även viss frustration över en ombyggnation som gjordes av hörsalarna i Samhällsvetarhuset som olyckligt sammanföll med pandemin.

2.7 Avsteg från kursplaner

Kursplanerna föreskriver bland annat kursinnehåll och de examinationsformer som ska användas för att mäta kunskapsmålets uppfyllelse. Då pandemin har gjort det omöjligt att genomföra vissa läraktiviteter och använda vissa examinationsformer fattade rektor tidigt beslut om att avsteg från kursplanerna var tillåtna utan att gängse rutiner för kursplaneändringar behövde följas. I enkät-svaren framkommer att möjligheten till avsteg från kursplanerna i många fall har varit avgörande för att kunna fortsätta bedriva undervisningsverksamhet. En institution rapporterar att de gjort drygt 25 avsteg från kursplanerna under perioden mars 2020 till januari 2021. En annan att det

krävts: *”Specialhantering av VFU/praktikkurser (digitala VFU-besök, möjlighet till att göra delar av VFU/praktik digitalt.)”*

I de fall där det inte varit möjligt att anpassa läraktiviteter och examinationsformer har en del institutioner valt att senarelägga undervisningsinslag. Rektorsbeslutet har varit avgörande även för detta. I vissa fall har det nödvändiggjort extra moment: *”Pandemin har påverkat undervisningen kraftigt. Polisutbildningen är av den karaktären att vissa delar inte kan genomföras digitalt utan kräver närvaro. Under delar av våren 2020 ställdes all fysisk undervisning in och togs igen i bantad version under 3 extra studieveckor under augusti. Genom detta kunde studenterna bli behöriga att fortsätta sina studier enligt utbildningsplanen vid terminsstarten ht 2020. Övningar och annan undervisning som ej varit helt nödvändig ställdes in.”*

2.8 Ökad utbildningsadministration och tillgänglighetsproblem

Anpassningen till rådande restriktioner har inneburit ett stort antal nya och unika lösningar där både lärare och administrativ personal berörts. Ombokning av lokaler, administrering av flera studentgrupper, förändringar i tröskelkrav på grund av senarelagda studiemoment är några av de exempel som nämns i enkäten. Från institutionsledningens håll har man noterat att även utbildningsadministratörerna vid institutionerna haft en markant ökning i arbetsbördan: *”Något som ökat rejält är mängden administration: scheman som hela tiden måste skrivas om, påminnelser om att lärare ska göra filmer, hjälp till de som har problem med att göra filmer etc. Det har också lett till att administrationen flyttats från administratörer till oss lärare som måste ta beslutet och ge tips till hur man gör föreläsningar etc.”*

Sedan tidigare skedde en stor del av informationsöverföringen mellan lärare och studenter via lärplattformarna, utöver de möten som uppstod vid undervisningstillfällena i fysiska lärmiljöer. Under pandemin har den absoluta merparten av kommunikationen skett via lärplattformar och andra digitala medier, vilket gjort det svårare att kommunicera tydligt med studenterna. Det finns också andra aspekter av kommunikationen som försvunnit eller försvårats: *”... att inte ha spontan närhet till varandra har försvårat planering, kommunikation och engagemang i frågor som driver, underhåller och utvecklar undervisningen. Det har fungerat mindre bra att fånga upp studenter med svårigheter. Avsaknad av spontan kommunikation mellan lärare och studenter, det har inte ägt rum i samma utsträckning som tidigare”*

I enkätsvaren nämns arbetet med den nya tillgänglighetslagstiftningen som ytterligare en av många nya aspekter att förhålla sig till under pandemin. Lagstiftningen ska i första hand öka den digitala tillgängligheten men vissa anger att den goda ambitionen paradoxalt nog motarbetas av just den digitala omställningen, då kraven på distansering gör det svårare att erbjuda många typer av stöd som elever med särskilda behov kan behöva. Detta gör det svårare att leva upp till dessa studenters förväntningar: *”Studentkontakt är viktig och en del av den går förlorad. Detta drabbar troligen de som är i behov av lite mer stöd”*

2.9 Tankar kring utbildningskvalitet

Pandemin trängde sig på, krävde stora omprioriteringar och arbetsinsatser för att hanteras och förde med sig en rad mycket konkreta konsekvenser för undervisningen. Att den omedelbara undervisningen har krävt ökade resurser medför att det utvecklingsarbete som pågår vid institutionerna i flera fall pausats och skjutits på framtiden, samt att det utvecklingsarbete som fortgått genomförts under ovana omständigheter. Detta innefattar implementering av nya stödsystem samt

vissa omorganisationer, men också forskning, som följande informant understryker: *”T.ex. har man fått lägga annat utvecklingsarbete, forskning, tid med familj etc. åt sidan och prioritera undervisningen.”*

I fall där utbildningen under vanliga omständigheter har haft en tydlig fysisk karaktär har omställningen medfört särskilda svårigheter. Avvägningen kring hur stora delar av utbildningen som kan förläggas på distans utan att tappa kvalitet i undervisning skapar en svår balansgång för institutioner som plötsligt fått ställa om sin verksamhet under rådande restriktioner. Från en institution på teknisk-naturvetenskaplig fakultet hörs följande: *”Vi ser fortsatta utmaningar i att göra avvägningar som inte påverkar kvaliteten på utbildningen. Omställningen till digitalt arbete framför fysisk karaktär kan göras under en kort period men om det fortsätter under en längre tid så kommer det förändra karaktären av ämnet och undervisningsformen som vi tror på.”* Ytterligare aspekter kring kvalitet som berörs är pandemins påverkan på studenternas kommunikativa förmåga, som behöver tränas och utvecklas för att bli ändamålsenlig för ämnet eller den framtida professionen. Det gäller alla studenter vid samtliga utbildningar, även om det är mer explicit uttryckt i exempelvis mer individriktade terapisaftal inom socionomutbildningen och psykologprogrammet. Det gäller också förmågan att samtala om ämnesrelaterade frågor i grupp: *”... det är viktigt att studenterna får tillräcklig träning i att arbeta och fungera i grupp i olika sammanhang då detta är en essentiell del i läkaryrket som ställer höga krav på samarbets- och kommunikationsförmåga. Det blir också svårare för lärare att få grepp om hur studenter fungerar i grupp när man inte sitter tillsammans i ett rum.”*

3 Examination och rättssäkerhet

I samtliga enkätsvar återkommer erfarenheter, tankar och känslor som berör examinationer vilket även speglar den diskussion som varit återkommande under året vid lärosätet. Examinationer har en mycket viktig roll i utbildningen. Utformningen av dessa moment styr studenters lärande och fokus och på så vis bidrar väl anpassade examinationer till att studenter tar med sig adekvata kunskaper vid avslutad utbildning. Att examinera studenter och sedan betygsätta dem är ett myndighetsutövande som omgärdas med regler för att säkerställa att rättssäkerhet upprätthålls i kunskapsprövningen. Umeå universitets fyra fakulteter har olika praxis gällande vilka examinationsformer de använder sig av, vilket i sin tur leder till att omställningen till distansundervisning medfört varierande nivåer av extra arbete. Många uppger även att de är oroliga för att med de alternativa examinationsformerna uppnå rimlig säkerhet i bedömningen av kvaliteten i studenternas kunskaper, att studenters fusk och användning av otillåtna hjälpmedel eller samarbete ska öka samt att det kan vara svårt att veta att det är just den studenten som lämnar in som skrivit svaren.

Där examinationer varit minst problematiska under denna tid är på humanistisk och samhällsvetenskaplig fakultet där flera institutioner uppger att de sedan tidigare har vana av att examinera studenter både digitalt och på distans. Enkäten visar även att på teknisk-naturvetenskaplig fakultet samt medicinsk fakultet upplever flera institutioner att restriktionerna har gjort det svårare att examinera och mäta studenternas kunskaper. Andra sätt att kontrollera studenternas kunskaper har varit att använda flera olika examinationsformer under en kurs. Det gör beroendet och därmed sårbarheten mindre av just en specifik examinationsform.

3.1 Salstentamen

Att examinera grundläggande kunskaper i form av salstentamen är mycket vanligt. Det är den vanligaste examinationsformen på teknisk-naturvetenskaplig fakultet samt på medicinsk fakultet. Med restriktionerna har skrivplatserna minskat i antal och under våren var det endast ett fåtal kurser som fick dispens att genomföra denna typ av examination på campus. Många anger att det har varit svårt att lägga om en salstentamen till en annan examinationsform så som muntlig examination, rapportskrivande eller hemtentamen. De upplever att det varit svårt att hitta alternativa sätt att mäta de efterfrågade kunskaper som kursernas förväntade studieresultat anger. Här uppges både tidsbrist och kunskapsbrist som anledning till att examinationsformerna inte har justerats. En svarande skriver: *”Salstentor flyttade online är en utmaning som underskattats. Svårt för många lärare att formulera frågor som lämpar sig för ”open-book”, blottas pedagogiska brister i examination.”* En annan poängterar att bristen på tid också spelat in: *”När det gäller examinationer är det dock stor variation på anpassningen. En relativt stor andel av tentorna har inte anpassats eller bara delvis anpassats, framförallt beroende på tidsbrist”*

I en strävan att ändå använda examinationsformen salstentamen på distans har många lagt stor möda på att minimera möjligheterna till fusk. Många har i stället för att byta examinationsform valt att hitta sätt att övervaka studenter på distans via de system som universitetet tillhandahåller för digitala möten (Zoom, Teams). Det finns flera exempel på kreativa lösningar som använts för att försöka skapa rimligt övervakade examinationer på distans: *”The need to develop zoom-monitored exams themselves that were secure, and then to provide the staff to overview each exam session. This took a HUGE amount of time. Have not heard of any other institution that has had this same level of ambition. We produced something we were happy with. We also offered to knowledge transfer but no one at UmU wanted the information.”* En annan institution skriver: *”[Institutionen] har förutom att utnyttja fler digitala examinationsformer samt omstrukturering av examinationer också utarbetat ett system kring övervakning av digitala tentamina i Zoom.”*

Trots försök till övervakning i hopp om att minimera fusk uttrycker flera av institutionerna en stor osäkerhet och oro kring rättssäkerheten när examinationerna genomförts på distans och i alternativa former. Några anser att det saknas rätt digitala verktyg, andra nämner hemtentor som problematiskt då man inte med säkerhet kan veta vem som författat den inlämnade texten. Det finns också resursmässiga utmaningar. *”Salstentor har i hög grad ersatts med hemtentor. Det har medfört merarbete och det är även svårare att garantera rättssäkerheten.”*

I vissa ämnen visade framför allt vårterminen 2020 att det inte var rimligt att genomföra den vanliga salstentamen via digitala plattformar. Det gällde ofta vid examination av faktakunskaper som till sin karaktär är lätta att hitta på Internet. Förutsättningarna för salstentamen har då anpassats enligt gällande restriktioner med exempelvis ett reducerat antal personer i varje sal. *”På [kursen] har vi haft digital examen under ett par års tid. Under våren 2020 genomfördes denna i hemmiljö vilket i och för sig gick bra men resultaten visade att det inte var rättssäkert. Under hösten fick därför studenterna med anpassade former skriva i tentasal.”*

Likafullt finns svårigheter att hantera. Ett exempel är då en inplanerad salstentamen sammanföll med konstaterad Covid-19 i närheten av gruppen, vilket gjorde att studenterna blev rädda för att delta fysiskt på plats. I det specifika fallet valde institutionen att ställa om till hemtentamen. Det är inte bara studenter som oroar sig över spridning av Covid-19, det finns exempel där lärarna uttryckt oro för att bidra till ökad smittspridning vid studenternas resor till Umeå för att genomföra tentamina på plats.

Allt har inte varit ogörligt när det gäller att examinera mer faktabaserad kunskap. Flera vittnar om att omställning från salstentamen till digitala examinationer via lärplattformarna Cambro, Canvas och Moodle fungerat bra.

3.2 Hemtentor, uppsatser och projektarbeten

Hemtentamen i form av “open book exam”, essäentamen eller uppsatser är tämligen vanliga på institutioner vid de samhällsvetenskapliga och humanistiska fakulteterna. Salstentamen används i mer begränsad utsträckning och anpassningarna har därmed inte varit så omfattande. Likafullt har de anpassningar som gjorts krävt extra arbete: *”De flesta examinationer vi har är hemtentor av olika slag. De påverkas inte av detta. Att göra om salstentor till hemtentor kan vara knepigt eftersom det ofta är en annan typ av kunskap man är ute efter när det gäller dessa tentor. Erfarenheten är att vi lagt ner onödigt mycket tid på detta.”*

När salstentamen inte kunde genomföras på samma sätt som tidigare använde många institutioner hemtentamen som alternativ examinationsform. Bland svaren från medicinsk fakultet och teknisk-naturvetenskaplig fakultet finns flera uttryck för frustration över svårigheterna att göra det skiftet. Övergången till hemtentamen har bland annat visat att utöver de praktiska svårigheterna så kräver examinationsformen andra typer av frågor som examinerar åtminstone delvis andra kunskaper än de rent faktamässiga. I vissa fall verkar denna om-design inte ha skett. Här blottas en brist i kunskaper om olika examinationsformer och rättssäkerhet; att rätt student svarar på frågorna men även att examinationens utformning faktiskt mäter studentens uppfyllelse gentemot de förväntade studieresultaten. Enkäten visar att här finns det en del att jobba vidare med på Umeå universitet.

Däremot verkar examinationer som skett i uppsatsform ha fungerat mycket tillfredställande. Flera svarande nämner att omställningen till det digitala formatet har haft förhållandevis liten påverkan på användningen av essäer, och uppsatser, labbrapporter osv.

3.3 Examination av praktiska färdigheter

Färdighetstränande moment har varit särdeles utmanande att examinera under det gångna året. I exempelvis de estetiska ämnena behöver en examination innehålla närvaro och samtidigt för att läraren ska kunna känna på en skapad produkt och musik ska kunna sam-musiceras. Även ämnen inom teknisk-naturvetenskaplig fakultet har berörts och redovisningar av modeller och skisser som vanligtvis görs i både 2D och 3D har fungerat mindre väl.

Examinationer av klinisk verksamhet har också försvårats, liksom att bedöma och examinera verksamhetsförlagd utbildning (VFU) inom till exempel lärarutbildningen. Det kan handla om att lärarstudenter inte får träffa lärarkollegor och elever i samma former eller utsträckning som tidigare; det har också varit svårt för den examinerande läraren att närvara och bedöma studentens arbete. Detta att inte ha kontroll över att studenterna tränar det de faktiskt förväntas göra är en av svårigheterna som nämns i enkätsvaren. *”Färdighetsträningarna är examinerande, så dessa kan vara svårare att genomföra och examinera på ett tillfredsställande sätt. När de genomförs på campus sitter studenterna oftast i samma rum (men de övar 3 och 3), men när de genomförs digitalt så sitter de ’utan lärares tillsyn’ i breakout rooms. Det innebär att läraren inte har samma möjlighet att se att studenterna gör det som de förväntas göra.”*

I vissa examinerande moment ingår obligatoriska säkerhetsgenomgångar. Dessa har nu fått övergå till inspelade instruktionsmoment i stället och färdighetsträningen blir teoretisk i stället, vilket är ett avsteg från de förväntade studieresultaten och kan komma att påverka studenternas färdighet när de lämnar universitet.

Det finns flera positiva lärdomar när det gäller färdighetsträning. Ett exempel är examinerande handledarsamtal vid VFU som fungerat väl. De bedöms bli stående inslag i utbildningen framöver, både som ett kvalitetshöjande inslag och ett sätt att slippa långa resor till studenter som befinner sig på andra orter i Sverige.

3.4 Seminarier och andra muntliga examinationsformer

Många institutioner uppger att seminarieformen inte påverkats i någon större utsträckning av att förflyttas till en digital miljö. Det verkar som att studenter har förmåga att kunna visa upp sina kunskaper, sin analytiska och reflekterande förmåga genom seminariesamtal, redovisningar och andra former av muntliga examinationer i digitala format. Några institutioner bedömer också att kvaliteten på studenternas redovisningar faktiskt höjts under det år som gått, kanske på grund av det nya digitala formatet. *”Muntliga tentor via Zoom fungerar också bra. Varje student får ca 25–30 minuter att diskutera kursinnehållet med en lärare. Som lärare får jag en bättre bild av studentens kunskap om kursinnehållet.”*

3.5 Fusk och rättssäkerhet vid examinationer

I enkätsvaren blir det tydligt att rättssäkerheten utmanats genom den snabba övergången till digital och distansundervisning. Att just hastigheten i övergången varit problemet indikeras av att de institutioner som redan har kurser och program som till största delen ges på distans har haft begränsade svårigheter. Det som ändå utmanat undervisningen är i huvudsak samma som för övriga institutioner – att examinera praktiska färdigheter och att hantera de möjligheter till fusk som den nya situationen medförde.

Omställningen till att genomföra många examinerande moment på distans har skapat farhågor kring rättssäkerheten i dessa moment. *“De digitala tentor som examinerades i våras i början av pandemin fungerade dåligt vad gällde rättssäkerheten. Det var svårt att veta om studenterna*

verkligen svarat enskilt på dem". Problem som lyfts är i synnerhet risken att studenter samarbetar under digitala salstentamen samt svårigheter att fastställa huruvida inlämnade hemtentamen har korrekt upphovsman. I vissa fall så har dessa farhågor besannats: *"Vid digitala hemtentamina är vi rätt övertygade om att otillåtet samarbete ökar. Vi har fått det bekräftat av studenter som berättat att planeringen inför hur samarbetet ska göras är omfattande bland studenterna"*.

En institution konstaterar att: *"Vårt stora problem har varit laborationer. När universitetet stängde gick diskussionerna heta om det verkligen är möjlighet att nå FSR för kursen. Som det ser ut kan vi få till kurser som är ok där studenterna får komma in och göra laborationer."* Citatet beskriver svårigheten att bedöma praktiska färdigheter, i det här fallet laborationer. Det handlar å ena sidan om det omöjliga i att genomföra examinationerna någon annanstans än på campus på grund av behov av särskilda verktyg, programvaror, miljöer och andra resurser. Ibland är det själva färdighetens karaktär som försvårat examinerandet: *"det går inte att bedöma kvaliteten på ett hantverk utan att känna på produkten och det går inte att göra via nätet. Det har heller inte funnits någon teknisk lösning för sammusicerande via nätet utan sammusicerande förutsätter att studenterna befinner sig fysiskt i samma rum."* Det har helt enkelt varit svårt att fastställa om studenterna uppnått de kunskaper de enligt kursplanen ska ha.

Det handlar å andra sidan om att etablerade former för examination av praktiska färdigheter i-bland har ersatts med andra examinationsformer. Färdigheter bedöms och examineras lämpligast med någon av ett begränsat antal möjliga examinationsformer. Byts den mest lämpade examinationsformen ut finns det en risk av reliabiliteten i bedömningen blir mindre eller rent av bristande. Här har lärarna ändå sökt efter rimliga lösningar med stöd i möjligheterna att göra avsteg i kursplanerna.

Examinationer har genomförts trots osäkerheterna. Men många av svaren i enkäten beskriver en situation där det inte har varit möjligt att säkerställa att det faktiskt är studenten själv som gjort provet, att studenten inte samarbetat där samarbete varit otillåtet, att studenterna inte sökt svar på Internet och så vidare. Det är helt enkelt så att den nya situationen gav större möjligheter till fusk än vad som varit fallet tidigare. Från flera institutioner rapporteras att de fått kännedom om hur en del studenter organiserat sig för fusk, att lärarna misstänkt fler fall av fusk än vanligt och att därmed fler anmälningar om misstänkt fusk har gjorts till universitetets disciplinnämnd.

Den examinationsform som nämns oftast i relation till lärarnas oro för fusk är salstentamen. Det är den kanske vanligaste examinationsformen och den är central i stora delar av undervisningen vid universitetet. Pandemin visade på svårigheterna att flytta examinationsformen från campus till Internet: *"Alla lärare som har använt en digital tenta noterar att de egentligen inte vet vem som har skrivit en tentamen samt att risken för fusk/plagiat är uppenbar. För att göra det lite svårare att plagiera så har de flesta av lärarna modifierat frågorna så att svaren är mer av resonrande slag. I andra fall har frågor slumpats från en frågebank så att varje student har fått en unik tenta."*

En vanlig respons på den här situationen var att försöka etablera övervakning av studenterna på liknande sätt som vid tentamen i sal på campus: *"Till en början experimenterades det med olika varianter som kameraövervakning och hot om att vi slumpmässigt skulle välja skrivande för muntliga förhör. Efterhand tydliggjordes att dessa metoder inte var lämpliga eller tillåtna."* Den nya situationen skapade kreativa lösningar men flera vittnar om att det ändå inte varit möjligt att övervaka på så sätt att fusk kan undvikas. En bit in i nedstängningen av campus klargjordes det också att kameraövervakning inte var tillåten.

Under hösten 2020 fick institutionerna i viss utsträckning tillåtelse att genomföra salstentamina med restriktioner på campus på nytt. Det var en stor lättnad för många.

4 Organisatorisk påverkan

”Att lägga rälsen medan vi kör samt att förutspå om arbetssätt och metoder ska fungera under längre tid eller kommer att vara engångsföreteelser.” Citatet delger en bra förståelse kring upplevelsen många lärare har haft av förändringarna som kom med Covid-19. Omställning till digital undervisning behövde ske, men hur skulle lärare och institutionernas ledningar förhålla sig till detta? Skulle de digitala lösningarna skapas för att hantera en akut situation (utan tid till analys och förberedelser) och en mer långvarig situation (rädda undervisningen de närmaste veckorna eller skapa nya och mer bestående arbetssätt)? Vilka lösningar var de rimligaste? Vilka resurser behövdes i fråga om personal, kompetenser, lokaler, utrustning, infrastruktur med mera? Vilka förändringar i logistiken kring och kommunikation för undervisning behövde göras? Och hur mår alla egentligen?

4.1 Arbetsmiljö och (o)hälsa

Lärarna vid Umeå universitet har med kort varsel och stora och extraordinära arbetsinsatser ställt om undervisningen från i huvudsak campusbaserad till nästan uteslutande digitalt baserad. De har prövat och utvecklat nya former av läraaktiviteter, examinationsformer, skapat nya typer av logistik och strukturer för undervisningen och de har oroat sig för kvaliteten i undervisningen och vilka kompetenser studenterna egentligen förmår utveckla under det dryga år som gått. Det är en sak att hastigt lösa det praktiska vid en plötslig omställning, en annan att verka i det nya tillståndet under en längre period. Utöver utökad arbetsbörda så har även den snabba omställningen till distansutbildning medfört en brist på social kontakt i arbetsrollen. Flera institutioner rapporterar även ett ökat antal studenter från antagningen till höstterminen 2020 samtidigt som färre hoppar av sina studier. Dessa i grunden goda nyheter ökar trycket ytterligare på lärarresurserna under restriktionerna. I enkäten framgår att lärarna är trötta och att arbetsmiljön till viss del blivit lidande: *”Konsekvenserna ser vi främst på lärarnas arbetsmiljö. Många har arbetat väldigt mycket mer än ett vanligt år för att de har både fått lära sig nya verktyg och behövt fixa mycket med teknik och andra praktiska arrangemang. Det har varit svårt för dem att kompensera för merarbete utanför undervisningen, genom att minska tiden de gör tillsammans med studenter tillräckligt mycket.”*

De förändrade arbetsformerna påverkar inte bara lärare; även studenter upplevs bli trötta på att all undervisning sker digitalt. Missnöje kring arbets- och undervisningsmiljön skapar en extra börda för lärare som får hantera även dessa spänningar i sitt arbete. Hög stress och stor arbetsbelastning sliter på uthålligheten och många anger att de saknar det kollegiala stödet i mötet med kollegor, men också möten mellan lärare och studenter och även – mer indirekt – studenter emellan. Den digitala tillvaron medför att alla möten ska planeras och ha ett innehåll som känns meningsfullt. Många saknar de spontana mötena och den mellanmänskliga kontakten en fysisk arbetsplats erbjuder. En prefekt skriver: *”Den psykiska ohälsan växer. Många signalerar att de mår dåligt av isoleringen, lärare saknar sina kollegor och kontakten med studenterna och studenterna saknar både lärare och klasskompisar och den allmänna upplevelsen av att läsa vid ett universitet och vistas i miljön.”*

Ovanstående citat lyfter själva kärnan i det som skapar oro kring lärarnas förmåga att engagera och motivera sig i och för sitt läraruppdrag. Normalt finns kollegorna närvarande, men nu är den kollegiala interaktionen avsevärt begränsad. Kollegorna ger normalt stöd och hanterar undervisningsrelaterade frågor i planeringsmöten och vid informella möten i kontorskorridorer och fikarum, en dynamik som ofta saknas på den digitala arbetsplatsen. Det arrangeras digitala fikastunder och gemensamma träffar och givetvis är kollegorna kontaktbara via digitala verktyg men det är

ändå tydligt att många lärare upplever en ensamhet i sitt arbete som tär på orken: ”... att arbeta i lärarlag över telefon och zoom för att planera och kursutveckla – det blir helt enkelt inte samma kontakt och det kan bli svårare att förstå och göra sig förstådd.” I kombination med den höga arbetsbelastningen vittnar flera informanter att de ser risker i det nuvarande arbetssättet, något de anar kan komma att resultera i utarbetade, deprimerade och utbrända lärare: ”Många signalerar att de mår dåligt av isoleringen, lärare saknar sina kollegor och kontakten med studenterna och studenterna saknar både lärare och klasskompisar och den allmänna upplevelsen av att läsa vid ett universitet och vistas i miljön.”

De som svarat på enkäten har alla någon form av ledningsansvar. Det visar sig att ledarskapsarbetet också försvåras då avståndet till medarbetare och kollegor upplevs som större och de vanliga informella kommunikationskanalerna inte längre finns tillgängliga. En skriver: ”Som studierektor har det svåraste varit ärenden som i vanliga fall kan lösas snabbt genom att gå och prata med berörda lärare. Nu är det mycket mer tungrott. Det har inneburit att ärenden som i vanliga fall löses snabbt och enkelt inte har gjorts.”

Inledningsvis kraftsamlade lärare och personal för att klara den omedelbara omställningen, men allteftersom restriktionerna har pågått och distansarbetet har blivit den nya vardagen så har det blivit svårare för lärare och studenter att bibehålla motivationen. Det är oklart hur ”normaltillståndet” kommer se ut efter pandemin, men det framgår i svaren att det engagemang som lärarna visade inför uppgiften att ställa om sitt arbete har tagit på krafterna och att det inte kan tas för givet i framtida omställningar: ”[Det finns] en risk för ’backlash’ när perioden är över eftersom en del lärare fått lägga mycket extra tid och engagemang på att lösa en hel del problem. Tex har man fått lägga annat utvecklingsarbete, forskning, tid med familj etc. åt sidan och prioritera undervisningen. De kan behöva lite återhämtning och erkännande för allt engagemang och uppoffringar som gjorts.”

4.2 Längtan efter det mellanmänniska

Behovet av och längtan efter möten med kollegorna och mötet med studenterna är återkommande omnämnt i enkätsvaren. Kontakten med studenterna fyller givetvis en social roll men är främst ett självklart inslag av undervisningen för många lärare. Under restriktionerna som infördes upplevde många svarande att avståndet till eleverna ökat; det är till exempel inte samma sak att hålla i en föreläsning när man gör det för en rad svarta rutor i Zoom när studenterna sitter med kamerorna avslagna. Det upplevs av många som att klassrummet blivit tystare och flera vittnar om att i det digitala rummet är det svårare att engagera studenterna i helgruppsdiskussion. Svaren lyfter också hur vissa möjligheter till mer informella möten och meningsutbyten försvinner under digitala utbildningsformer: ”We used to have lots of ’small talks’ in coffee breaks, after lectures or seminars, mainly about science but sometimes just about anything (we have relatively small classes, ca. 16-20 students). These occasions are important to get to know their [the students’] way of thinking, their interest in plant biology, opinion about our teaching and eventually their criticisms regarding our courses, future career plans, etc. This was also helpful to orient them to the most suitable PI/research group for master thesis work. One can surely arrange Zoom brunch meetings or coffee breaks but those digital solutions cannot match the atmosphere of physical meetings.”

Minskad kontakt med studenter riskerar att leda till mindre engagerade lärare, och i svaren kan vi se att problemet kan bli mer påtagligt i de studentgrupper som påbörjat studierna under rådande restriktioner, där läraren aldrig haft chansen att träffa studenterna ansikte mot ansikte och skapa en grundläggande relation. Några oroar sig särskilt för studenter med särskilda behov: ”Student-

kontakt är viktig och en del av den går förlorad. Detta drabbar troligen de som är i behov av lite mer stöd. Det största problemet är nog att i längden entusiasmera studenterna"

4.3 Risk för bristande studiemotivation

Studenterna påverkas naturligtvis också av situationen. Bedömningen av studenternas situation baseras här på de svar som lärarna gett i enkäten, vilket givetvis inte är detsamma som att studenterna formulerat egna svar. En svarande skriver: *"Några lärare har uttryckt att man märker att vissa studenter förlorar motivationen – att fler än ett vanligt år löser uppgifter för att de måste snarare än för att de har ett eget intresse, driv och engagemang."*

Vi kan likväl se i svar som det ovan att lärarna har haft svårare att skapa en undervisningsmiljö som engagerar studenterna i sitt lärande. Det finns mindre möjligheter för studenterna att ha kontakt med sina lärare, de arbetar i mer isolerade, ofta bristfälliga arbetsplatser i små studentrum.

Även studenternas studiemetodik upplevs ha påverkats av restriktionerna. Många har valt campusförelagd undervisning för att de vill ha hela studentupplevelsen samt ha lärarledd undervisning fysiskt i sal. Att studera på distans ställer höga krav på självständighet och förmåga att strukturera sitt eget lärande, något en student som valt distansformatet känner till redan vid ingången till distansstudierna. För studenterna under coronapandemin har de fått anpassa sig till en ej självvald studieform vilket ser ut att påverka motivationen hos vissa. En studierektor skriver: *"[Studenter] mår dåligt och inte tycker det är roligt med studierna. De blir sämre motiverade och vi riskerar både att de mår dåligt och att de hoppar av."*

Dessa risker omnämns i vissa fall med ett särskilt fokus på internationella studenter. Riskfaktorer som lyfts fram är bland annat dessa studenters brist på ett socialt skyddsnät i Sverige, en ökad isolering på grund av att de är nya i landet samt en allmän ovisshet kring reseförordningar m.m. kan medföra att internationella studenter är särskilt utsatta under omständigheterna.

4.4 Teknik och tajming

För att en digital omställning ska vara möjlig krävs robust digital infrastruktur i form av fungerande Internet-uppkoppling med tillräcklig kapacitet, mjukvaror och hårdvaror som är fungerande och ändamålsenliga samt att det finns kunskaper och stöd att tillgå i hur de digitala resurserna används. De digitala lösningarna har överlag fungerat och under vårterminen 2021 fortsätter institutioner och lärare att ge undervisning digitalt i mycket hög utsträckning.

Bland svaren i enkäten finns egentligen inga omfattande teknikproblem nämnda. Men det finns sådant som inte fungerat och det som kunnat fungera bättre. De enskilda tekniska utmaningar som lyfts fram i svaren var relaterade till kapacitetsproblem i mötestjänsten Zoom i början av pandemin, bristande åtkomst till specialiserade datalabb och programvaror som vanligtvis används inom vissa utbildningar samt utmaningar med användarkonton för externa användare och gästföreläsare som medverkar i undervisningen. Flera nämner även att de behövt investera i teknik och hårdvara som mikrofoner, skrivplattor och datorer under pandemin.

Även om renodlade teknikproblem finns så är det de mänskliga resurserna som skapat de största problemen, framför allt för lärarna att dels planera om sin undervisning, dels att samtidigt lära sig använda digitala hjälpmedel som var nya för många. *"Teknikstress och tidsstress. Dessa hänger dessutom samman, då teknikovana lärare fått lägga mycket tid på att lära sig samt hantera digitala verktyg. När vi dessutom suttit hemma har många "famlat i blindo" kring problem som andra personer har lösningar till - tekniska eller praktiska."*

De digitala verktyg som oftast nämns är mötesverktyget Zoom och lärplattformen Canvas, båda relativt nya för lärarna att använda. Det gäller särskilt Canvas. Lärplattformen ska ersätta två existerande lärplattformar och införandet tog fart ungefär samtidigt med pandemin och införandet av restriktioner. En studierektor vittnar om stress då flera system infördes samtidigt på Umeå universitet: *”Tekniken. Att snabbt lära sig flera nya tekniska hjälpmedel. Förändringen till det digitala kom dessutom samtidigt som införandet av Canvas och förändringarna i Ladok. Det blev mycket ett tag att lära sig. Tekniken innebär också en osäkerhet, kompetensen bland lärare sträcker sig inte alltid så långt om det är så att något inte fungerar. Att ha en IT-pedagog anställd på institutionen har varit avgörande då det gäller att snabbt kunna få svar på t.ex. teknikstrul och för att ge medarbetarna utbildning i olika digitala undervisningssystem.”*

Ladok, systemet för resultatrapportering, var under pandemin i en förändringsfas och ungefär samtidigt började övergången från molntjänsterna Box och Googles digitala resurser (GApps) till motsvarande tjänster som förmedlas av Microsoft (Office 365). Under senare tid har också lagstiftningen kring digital tillgänglighet fått praktiska konsekvenser för lärarna vid universitetet. Utöver själva omställningen av undervisning har alltså många parallella IT-satsningar och förändringsinitiativ pågått som bidragit till att fler aspekter av de digitala miljöer lärarna verkar i varit under förändring.

För att möjliggöra och underlätta de här förändringarna har adekvat stöd och utbildning varit extra angeläget. Många skriver att de är mycket nöjda med den support och de utbildningar som hållits av UPL gällande universitetets undervisningsnära system. Några institutioner anger att de även använt sig av egna resurspersoner inom IT som har bidragit i arbetet med den digitala omställningen. Samtidigt finns också viss kritik: *”Vissa [av lärarna] har under hösten, när vi fick ha mindre grupper, kört live i sal för 49 pers. och resten samtidigt strömmat. Där har tekniken strulat vilket vi påtalat men felet har legat långt bortom vår kontroll. Där är vi kritiska till fördelningen av ansvar mellan husservice och ITS/UPL eller vem på central nivå som har kunnandet. Att de i husen ska kunna tekniken är inte att vänta sig och här måste en väldigt tydlig kedja av support finnas ute i verksamheten. Vem vänder jag mig till om system x inte funkar när jag står i salen.”*

Från en institution rapporteras att den sammantagna situationen resulterade i att införandet av Canvas skjutits framåt i tiden med en-två terminer. I svaren nämns också svårigheter som relaterade till just användningen av Canvas.

Omställningen av undervisningen i kombination med allt annat som pågick inom verksamheten vid samma tidpunkt skapade tidspress och teknikstress bland lärarna.

4.5 Stora kompetenskliv och pedagogiska insikter

Omställningen till distansundervisningen har tvingat många att ”tänka pedagogik på ett nytt sätt” men har också varit en språngbräda för stora kompetenskliv, nya pedagogiska insikter och färdigheter inom området. Både för undervisande personal och lärosätet i stort.

När pandemin tog fart våren 2020 och fysisk närvaro inte längre var möjlig i samma utsträckning var det en stor andel lärare som på kort tid tvingades tänka om och kasta sig ut i det åtminstone delvis okända. Många lärare fortbildade sig för att snabbt ställa om och kunna använda digitala verktyg som Zoom, lärplattformen Canvas och UmU Play i sin undervisning. Utvecklingen har dock inte stannat där; ur svaren från samtliga fakulteter lyfts flera praktiska exempel på nya inslag av IKT i undervisningen men också exempel där lärare enligt principen “learning by doing” experimenterat och utvärderat nya läraaktiviteter, examinationsformer och periodvis testat blandade och hybrida lärmiljöer.

Det är mycket som trots allt upplevs ha fungerat bra, vissa förändringar upplevs till och med ha bidragit med högre kvalitet i undervisningen. De inslag i undervisningen som upplevs fungera bäst att genomföra på distans är teoretiska undervisningsmoment, seminarier, handledning, studentredovisningar och VFU-inslag där en svarande menar att: *"Vissa moment kommer bli permanent nätburna, ex. VFU-samtal och yrkesmässig handledning."*

Som citatet ovan speglar har flera institutioner börjat identifiera vilka nya moment man kommer behålla och inte. Det finns en enighet kring och ambition att behålla en del digitala inslag och distansundervisning även när en tillbakagång till campus är möjlig. Argumenten är att de nya inslagen är tidsbesparande, ökad närvaro och de bidrar till minskade resekostnader och mindre miljöpåverkan. Förutom mer flexibla inslag på campuskurser finns även en förmodan att ordinarie nätundervisning kommer bli ännu bättre: *"eftersom många lärare nu har lärt sig att använda fler digitala verktyg."* I den digitala världen blir fysiska avstånd sekundärt och underlättar att ta del av nya perspektiv genom exempelvis gästföreläsare.

Ett år in i pandemin finns en högre tilltro till och ett större självförtroende kring den pedagogiska digitala kompetensen. De exempel på förändringar, pedagogiska insikter och lärdomar som lyfts fram i enkäten tyder på en avsevärt högre teknikmognad hos undervisande personal. De visar också ökad förståelse för studenternas situation och kontext vid användningen av digitala hjälpmedel i undervisningen.

5 Lärdomar och funderingar för framtiden

Umeå universitets utbildningsverksamhet har fungerat väl genom pandemin, trots omfattande förändringar i förutsättningar och arbetssätt. Situationen har varit ansträngande – många lärare fått en rejält ökad arbetsbelastning – men vi ser ändå att enkätsvaren andas optimism. Många redogör för stort engagemang och stor arbetsvilja med målet att som kollegium hantera den uppkomna situationen. Det har inte varit en problemfri resa, vilket många svar också vittnar om, men enkätsvaren genomsyras ändå i stort av en stolthet över hur man hanterat de utmaningar som kom med pandemin. Enkäten avslutades med en möjlighet för de svarande att sätta betyg på den arbetsinsats de ansåg att den egna institutionen gjort i relation till pandemin. Skalan var från 1 till 5 med 5 som högsta betyg och medelbetyget blev 4,7, det vill säga nästan toppbetyg. Det höga självskattningsvärdet samt det faktum att enkäten fick 100 procent svarsfrekvens tolkar vi som att det finns ett stort intresse att dela med sig av sina erfarenheter av nya arbetssätt och deras konsekvenser för verksamheten.

Vi hoppas att Umeå universitet tar tillvara det engagemang och den yrkesstolthet som vi ser. Här finns nämligen goda förutsättningar att bygga vidare på nyvunna erfarenheter och kunskaper från tiden med restriktioner, behålla det som varit kvalitetshöjande även post-covid och rikta särskilda insatser mot områden som visat sig behöva utvecklas och stärkas. Som avslutning av denna rapport kommer vi lyfta tre områden att fortsätta arbeta med utifrån de insikter vi gjort som en följd av denna enkätundersökning.

5.1 Att identifiera kvalitetshöjande förändringar

Hur identifierar vi kvalitetshöjande förändringar? Är det genomströmning? Studentnöjdhet? Flexibilitet i tid och rum? Ekonomiskt hållbara kurser? Det finns många aspekter att ta hänsyn till när det gäller vad som kan ses som kvalitet i högre utbildning. När beslutet om att införa restriktioner på grund av pandemin fattades innebar det att många organisatoriska och pedagogiska förändringar behövde genomföras med kort framförhållning och med en oklar bild av hur länge de skulle behöva fortgå. Snabbheten i omställningen innebar utöver en ökad arbetsbörda även att de lösningar som fanns tillhanda begränsades av tillgänglig tid och resurser i form av system och teknik och stöd att faktiskt kunna genomföra detta på kort tid. Prioriteten blev med nödvändighet att nya arbetssätt och tekniska lösningar skulle fungera ”good enough”. Allteftersom nödläget övergått i en mer kontrollerad fas är det viktigt att föra dialog kring vilka förändringar som kan vara värda att ta med sig vidare, vad som vi borde upphöra med när restriktionerna är över och vilka förändringar som bör ses över och kanske ersättas av andra, mer långsiktiga lösningar.

Som nämnt tidigare har mycket fungerat väl i omställningen till digital utbildning under pandemin. Traditionella läraktiviteter som föreläsningar, seminarier och grupparbeten har utan större modifikation kunnat behållas i både form och innehåll. Digitala gästföreläsningar där ämnesexperter eller yrkesverksamma enkelt har kunnat bidra till att höja utbildningens relevans och kvalitet är ett återkommande exempel på inslag att behålla när pandemin är över. En annan tydlig förändring är antalet inspelade föreläsningar, genomgångar och instruktionsfilmer som har ökat markant och nämns av flera svarande som något de kommer bygga vidare på framöver. Några nämner de pedagogiska möjligheterna att med de numera inspelade undervisningsinslagen kan studenternas lärande stöttas genom flippade klassrum. Här används lärarens tid till att fördjupa studenternas kunskaper inom ett område där de först tagit del av inspelade inslag. En farhåga är att de inspelade

inslagen blir den enda undervisning studenten möter och det flippade klassrummet uteblir. Här kan tid och pengar sparas men utbildningskvalitén riskerar försämrats och studentens lärande kan bli lidande. Inspelade föreläsningar i sig är inte kvalitetshöjande, det är just kombinationen med en förändrad pedagogisk praktik som är kärnan. Där är lärarens roll fortsatt central.

Hållbarhet och flexibilitet är även något som nämns återkommande som tema i det man vill behålla efter pandemin. Att slippa upprepade resor till studenter på som gör verksamhetsförlagd utbildning är ett sådant exempel som gynnar både handledande lärare och studenter. Digitala ”besök” kan spara både tid och miljö men ändå bibehålla kvalitet i mötet.

Det hybrida klassrummet – lärare som undervisar med studenter samtidigt i klassrum och närvarande via digitala lösningar – nämns också i enkäten men där är åsikterna om dess nytta och kvalitet spretiga. Några anser att det har varit mycket bra och en förutsättning för att kunna genomföra vissa inslag, andra uttrycker att det är den sämsta formen av anpassning de mött. Någon menar att det är sistahandsvalet rent pedagogiskt. Båda ändarna av spektrumet kan vara relevanta. Här behöver Umeå universitet ta del av fler erfarenheter, söka kunskap och göra fler pedagogiska insikter innan vi vet när, hur och i vilka situationer det hybrida klassrummet faktiskt är kvalitetshöjande och på vilket vis. Det pågår givetvis också forskning om detta runt om i världen. Det hybrida klassrummet blev en realitet i flera länder under pandemin och resultaten av detta bör följas, utvärderas och återförs genom kompetenshöjande insatser till lärarkollegiet.

5.2 Examination som myndighetsutövande och pedagogisk praktik

Samtliga svarande återkommer till examinationer som en avgörande fråga i den anpassning som skett av utbildningsverksamheten. Situationen kan förstås från minst tre olika perspektiv – som pedagogisk praktik, som en fråga om att mäta kunskaper så korrekt som möjligt och som en fråga om rättssäkra procedurer.

Ingen av de svarande nämner att de hade alternativa examinationsformer på plats ifall de gängse examinationsformerna av någon anledning inte skulle fungera. Det är inte konstigt. Verksamheten är inte upplagd för den typen av omständigheter. Konsekvensen blev att alla examinationer som genomfördes efter mitten av mars 2020 behövde testas mot frågan – kan examinationen genomföras som vanligt eller behöver den anpassas till digitala kanaler? Beroende på vad svaret blev och hur snart efter nedstängningen av campus som frågan ställdes (efterhand klargjordes förutsättningarna för examinationer) löste lärarna situationen. Den resurs som aktiverades var en slags mikrokreativitet, distribuerad över hela universitetet. Lärarna tog sitt pedagogiska ansvar, använde sin pedagogiska skicklighet och löste situationen. Det som är tydligt i svaren är att detta arbete krävde stora resurser i framför allt tid för lärarna, tid som ofta bestod i att skjuta undan forskningsarbete eller att använda delar av sin fritid.

Alla examinationer syftar till att pröva i vilken grad studenten uppfyller de förväntade studieresultaten. De anges i kursplanerna och ska mätas genom bästa tillgängliga mätmetod, det vill säga den mest lämpade examinationsformen. I många fall har etablerade examinationsformer inte kunnat genomföras som vanligt och alternativ har provats och utvecklats. Givet att den mest lämpade examinationsformen var den som användes fram till mars 2020 uppstår frågan om lärarna under pandemin med samma grad av säkerhet kan säga att studenterna har de kunskaper de förväntas ha. Kan de klara nästa kurs i programmet? Är de redo för sin verksamhetsförlagda utbildning? Utveck-

lar studenterna tillräckliga kunskaper för det kommande yrkeslivet? Frågan om att mäta korrekt och med säkerhet är i de här avseendena en fråga om undervisningens kvalitet.

Universitetets uppdrag att examinera studenters lärande omgärdas av nationella och lokala regelverk. Eftersom examinationer är att betrakta som den kanske vanligaste formen av myndighetsutövning gentemot studenterna behöver regelverket vara tydligt, likvärdigt och hållbart över tid. Den snabba och tämligen genomgripande omställningen utmanade flera aspekter av att examinera rättssäkert.

Digitala examinationer har i många fall varit svåra att genomföra rättssäkert, både som procedur och för att minimera risken för fusk. I svaren finns känslor, åsikter, tankar och funderingar kring situationen och hur detta borde lösas på bättre vis i framtiden. Läser man enkätsvaren linjärt (alla svar från en institution) kan man ana att den kunskapssyn som det egna ämnet har påverkar synen på vad en examination är och hur den bör utföras. Exempelvis ser vi att i de ämnen där evidensbaserad forskning är kanon efterfrågas större rättsäkerhetsåtgärder med fokus på övervakning av salstentamen även på distans. I de ämnen som har större inslag av kvalitativ, tolkande forskning ser vi att andra examinationsformer så som hemtentamen och essäer fallit bättre ut. Där förs ingen egentlig diskussion om rättssäkerhet. Läser man däremot svaren horisontellt (alla svar till en fråga) ser vi att det finns lika många versioner på ”hur man bör göra” som det finns svarande, men med några återkommande likheter. De samhällsvetenskapliga och humanistiska fakulteterna närmar sig examinationsfrågan på liknande vis medan medicinsk fakultet och teknisk-naturvetenskaplig fakultet ligger närmare varandra i hur de ser på examinationens roll i utbildningen.

Sedan Bolognaprocessen har universitetets organisering präglats av en tydligare uppstyrning av regler och rutiner för undervisningsuppdraget. Kursplanerna har fått tydligare ramar vad gäller innehåll och utformning, inte minst uppmärksammades de bristfälliga skrivningarna kring examinationsformer för några år sedan. För att hantera vagheter ställdes krav på skrivningar om mer precisa examinationsformer, vilket därefter har genomförts vid hela universitetet. Ju tydligare skrivningar, desto lättare för studenterna att veta vad de har att förvänta sig. Det är också rimligt att anta att mätningen studenternas kunskaper blivit bättre. Måhända har det skett på bekostnad av lärarnas känsla av inflytande över sitt arbete. Utvecklingen har alldeles oavsett inte varit inriktad på en så snabb och genomgripande förändring som pandemin innebar.

Pandemin har satt frågan om examination tydligt på agendan och vi ser att här finns mycket att arbeta med framöver för att vi ska kunna examinera våra studenter med hög kvalitet. Finns det ”pandemi-innovationer” som kan göras kända och använda? Hur kan examinationer användas för att motivera och stötta studenterna i sitt lärande? Vilka stödfunktioner kan vara rimliga att utveckla för lärare och institutioner; vilka behov ska de svara mot? Om det finns tekniska lösningar på praktiska problem men de kan inte användas som en följd av GDPR – hur ska avvägningen mellan regelverk och problemlösning se ut? Kan forskning om examinationer tillämpas på konstruktiva vis i arbetet för ännu bättre examinationer?

5.3 Digital kompetens, arbetsmiljö och hälsa

Få hade kunnat ana att den digitala transformationen av högskolan skulle ta fart på allvar just den 17:e mars 2020. Stora insatser gjordes och det finns en kollektiv stolthet över hur vi gemensamt faktiskt klarade av en så omfattande digital omställning på kort tid. Frågan är hur vi ska hantera följderna av en sådan bred kompetenshöjning när vi inte ännu sett de långsiktiga konsekvenserna

av digital undervisningen bedrivits under så lång tid. Och har kompetenskliven blivit så stora som de vid första anblicken ser ut att vara? Kanske har undervisningen genomförts i digitala miljöer men där (delar av) det pedagogiska upplägget fått stryka på foten? Här behövs uppföljande arbete och fortsatt dialog med institutioner och fakulteter för att följa upp behov och önskemål om fortsatt stöd, utbildning och utveckling.

Samtidigt vittnar enkätsvaren även om en oro över en trött lärarkår. De har lagt oerhört mycket tid och kraft på att inte bara med kort varsel skaffa sig tillräckliga kunskaper för att tekniskt och pedagogiskt kunna genomföra distansundervisning, de har även engagerat sig i att möta studenters oro och frustrationer när utbildningen inte blev som förväntat.

Önskemål (och krav) på att få utöka den digitala verktygslådan har varit vanliga och det har särskilt efterfrågats system som stöttar digitala samarbetsytor för att underlätta kreativitet och samskapande i undervisningen, men också inom ledning och forskning. Tyvärr har inte det varit möjligt att möta dessa behov med samma flexibilitet då upphandlingsregler och lagar kring GDPR bromsat delar av den digitala omställningen. Här har frustration uppstått bland lärare då många upplevt att undervisningsverksamheten går i otakt med de regelverk som en digitalisering har att förhålla sig till. De regelverk som i grunden finns för att säkerställa kvalitet och långsiktighet även kan komma att bidra till friktion och frustration då önskade förändringar uteblir eller tar orimligt lång tid att implementera. I kombination med hög arbetsbelastning och stress är den digitala arbetsmiljön värd att uppmärksamma då den utgör en stor del av lärarnas arbetssituation.

Avslutningsvis vill vi understryka att de långsiktiga konsekvenserna av vad pandemin medfört för universitetets personal, dess arbetsmiljö och hälsa bör följas upp och ges särskild uppmärksamhet när restriktionerna hävs. Detsamma gäller utbildningarnas kvalitet. Att återgå till det som fanns innan kommer inte vara möjligt eftersom vi som kollektiv inte är detsamma längre. Lärare har fått nya erfarenheter av digital undervisning, goda likväl som mindre lyckade. Studenterna har vant sig vid en större flexibilitet i tid och rum för sina studier. Hybrida lösningar diskuteras som en viktig del av framtida studier och samhället utanför akademien signalerar en förväntan på ökade möjligheter till ett livslångt lärande genom flexibla utbildningar.

Den digitala pedagogiska kompetensen har fått sig ett rejält lyft bland lärarkåren och utgångsläget för en mer digital utbildningsverksamhet är gynnsamt. Det bör dock understrykas att digitalisering av undervisning i tider utan en pandemi inte kan vara ett mål i sig utan bör alltid föregås av goda argument – pedagogiska, ekonomiska eller geografiska – beroende på målgrupp och uppdrag. Att göra informerade, välgrundade val baserat på forskning är viktigt för att få en hållbar och ansvarsfull digitaliseringsstrategi av utbildning vid Umeå universitet efter pandemin.

Summary (in English)

This report provides a broad overview of the effects that the Covid-19 related restrictions, introduced in March 2020, have had on Umeå University's operations. It is based on a questionnaire that was sent out just before the summer of 2021, in which respondents, deans and program leaders from all the university's departments, described in their own words how the educational work has been affected by the pandemic - what worked well and what worked less well.

Overall, the respondents positively view how they coped with the changes that were forced by the restrictions. The teachers' strong efforts and good technical support are mentioned as reasons why this difficult situation could be handled in a predominantly good way.

The university's traditional theoretical teaching has worked well after the transition to distance education: teaching in the form of online lectures and seminars has been carried out via the technical tools that have been implemented. Elements such as group work have also worked well at a distance, just like supervision of degree projects and other essays. Several departments are considering continuing with digital supervision of students even after the restrictions are lifted.

The increased opportunities for guest lecturers and business collaborations created by digital teaching are seen as a positive development. The university has in many ways been able to incorporate a broader set of perspectives and knowledge into its educational activities, which benefits the students.

Teaching with a more practical character - skill training, laboratory work etc. - has, however, been more difficult to perform. There are concerns about the digital solutions that have been introduced: are they an adequate replacement for previous on-campus exercises, and do they prepare students properly for their profession?

Particular emphasis is placed on difficulties that have arisen regarding legal issues around examination. The transition to distant examination has been particularly difficult for those institutions that previously predominantly used examination halls for their exams. During digital examinations it has been perceived problematic to guarantee that students do not use unauthorized means. Furthermore, many teachers are unfamiliar with designing examination questions that are suitable for alternative forms of examination such as take-home exams and other "open book" methods. The departments that previously had more experience with take-home exams, essays, and project work have managed the adjustments better as these forms of examination were less affected by the digital format.

Examination of practical skills such as laboratory, artistic/creative, and clinical work has also become more difficult under the pandemic. Designing these examinations is a difficult balancing act between the need to ensure that students are tested on their skills and the need to follow the current restrictions. Concerns are also raised about possibilities to fully carry out the necessary safety measures, e.g. within laboratory education.

The problems that have arisen in many departments while being forced to change the examination routines show a need for more development in this area. Carrying out an examination in a legally sound way means both to prevent the students from cheating as well as to ensure that the right knowledge is tested, also if the exam does not take place in an exam hall.

The pandemic has meant a change of work environment for both teachers and students. The social contact that used to be an obvious part of the teaching has weakened - teachers from most depart-

ments state that the teaching loses much of its interpersonal dimension when it is carried out via digital meeting tools and learning platforms. This means that the quality of teaching is affected as teachers find it more difficult to maintain motivation among their students, but also that both teachers and students find the environment extra tiring. It becomes clear from the responses that for teachers contact with students and colleagues plays an important role in the fun of teaching. In the long run, the more isolated work environment erodes their work motivation.

The professional communication is also affected by the restrictions. Getting in touch via Zoom or Teams has a higher threshold than collegiate meetings in the fika room or in the corridor, or a short question moment after class. The lack of these informal meetings makes it more difficult for teachers to keep in touch.

In order to adapt to the rapid changes that took place in the early stages of the pandemic, the staff had to quickly develop their skills in digital pedagogy. Both teachers and administrative staff have met this challenge in an exemplary manner, and the organization has made great strides in the organization of digital courses, the pedagogical use of digital tools, and support activities at a distance. The ability among teachers to creatively use digital tools in teaching has increased rapidly and is seen as one of the great successes of the transition.

However, there is a limit to how many new technical solutions an organization can implement at the same time. The transition to the Canvas learning platform and the introduction of a number of other technical tools were ongoing at the same time as the adjustments to meet the Covid-19-related restrictions, and this coinciding implementation entailed an increased workload for the staff. In the future, there is a need for more agile long-term strategy adjustments to avoid this type of overload.

On the whole, there is a lot to be positive about. The departments have been committed to and optimistic about the work under the restrictions, as the great interest in participating in the survey shows. With this in mind, the authors of the report see good conditions for building further, both organizationally and pedagogically, upon the changes that the university has undergone during the pandemic.